

ПРАВО

ТЕОРІЯ ТА ІСТОРІЯ ДЕРЖАВИ І ПРАВА

УДК 340(477)

DOI: <https://doi.org/10.32886/instzak.2019.05.01>

Мазур Тамара Вікторівна,
кандидат юридичних наук,
заступник Міністра культури України
ORCID 0000-0001-6220-5827
mazur@mincult.gov.ua

ПРАВОВИЙ СТАТУС ГРОМАДСЬКИХ ОБ'ЄДНАНЬ ТА ОКРЕМИХ ГРОМАДЯН
У СФЕРІ ОХОРОНИ КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ УКРАЇНИ

Анотація

У світовій практиці склалася традиція, згідно з якою основним суб'єктом у сфері охорони культурної спадщини є органи публічної влади – державні спеціалізовані органи й установи та органи місцевого самоврядування. Водночас нині все більшу роль у справі збереження культурного надбання людства відіграють неурядові інституції – громадські об'єднання та окремі небайдужі громадяни. Відповідні об'єднання та громадяни досить активно діють у багатьох державах світу, а їхній правовий статус визначається як на рівні національного законодавства, так і поступово стає предметом регулювання міжнародного права.

Метою статті є аналіз національного законодавства, яким урегульовано діяльність громадських об'єднань та окремих громадян у сфері охорони культурної спадщини України.

Наукова новизна полягає у виокремленні й аналізі правового забезпечення діяльності громадських об'єднань та окремих громадян як окремих важливих суб'єктів у сфері охорони культурної спадщини України.

Висновки. Аналіз світової практики у сфері захисту культурної спадщини свідчить про активне залучення до цього процесу громадських об'єднань та окремих небайдужих громадян. Україна також має давні традиції залучення громадськості до пам'яткоохоронної діяльності. Необхідна правова основа такої діяльності була закладена ще в радянський період, а нині гарантована Конституцією України та нормами як загального, так і спеціального законодавства. Серед найпотужніших профільних громадських організацій слід відзначити багаторічну роботу Українського товариства охорони пам'яток історії та культури, правовий статус якого визначено Законом України «Про охорону культурної спадщини» та власним статутом. Серед міжнародних пам'яткоохоронних громадських організацій, які провадять роботу в нашій державі, виділяються Український національний комітет Міжнародної ради з питань пам'яток і визначних місць та Український комітет ради музеїв «ІКОМ», які діють відповідно до норм міжнародного права та українського законодавства, зокрема Закону України «Про громадські об'єднання», а також власних статутів. Крім того, національне законодавство надає право окремим громадянам долучатися до пам'яткоохоронної діяльності на правах громадських інспекторів, проводити громадську експертизу об'єктів культурної спадщини, встановлювати над ними шефство з метою забезпечення їх збереження тощо. У цілому українське законодавство щодо забезпечення права участі громадських організацій та окремих громадян в охороні культурної спадщини відповідає основним міжнародним нормам та поширеній зарубіжній практиці.

Ключові слова: право, закон, культурна спадщина, громадські об'єднання, громадяни.

Mazur Tamara V.,
Candidate of Legal Science,
Deputy Minister of Culture of Ukraine
ORCID 0000-0001-6220-5827
mazur@mincult.gov.ua

LEGAL STATUS OF PUBLIC ASSOCIATIONS AND INDIVIDUAL CITIZENS IN THE FIELD OF UKRAINIAN CULTURAL HERITAGE PROTECTION

Abstract

There is a tradition in the world that the main subject in the field of cultural heritage protection is public authorities – state specialized bodies and institutions and bodies of local self-government. At the same time, non-governmental institutions – public associations and some indifferent citizens – are increasingly playing a role in preserving the cultural heritage of mankind. The relevant associations and citizens are quite active in many countries of the world, and their legal status is determined both at the level of national law and is gradually becoming subject to international law.

The purpose of the article is to analyze the national legislation that regulates the activities of public associations and individual citizens in the field of cultural heritage protection of Ukraine.

The scientific novelty is to identify and analyze the legal support for the activities of public associations and individuals as separate important entities in the field of cultural heritage protection of Ukraine.

Conclusions. An analysis of world practice in the field of protection of cultural heritage shows the active involvement of public associations and individual indifferent citizens in this process. Ukraine also has a long tradition of involving the public in conservation activities. The necessary legal basis for such activity was laid back in the Soviet period, and is now guaranteed by the Constitution of Ukraine and norms of both general and special legislation. Among the most powerful public sector organizations, it is worth mentioning the long-standing work of the Ukrainian Society for the Protection of Historic and Cultural Monuments, whose legal status is defined by the Law of Ukraine «On Protection of Cultural Heritage» and its own charter. Among the international non-governmental public organizations operating in our country are the Ukrainian National Committee of the International Council on Monuments and Landmarks and the Ukrainian Committee of the ICOM Council of Museums, which act in accordance with international law and Ukrainian legislation, in particular Law of Ukraine «On Public Associations», as well as its own statutes. In addition, national law gives individuals the right to engage in monumental activities on the rights of public inspectors, to conduct public examinations of cultural heritage sites, to establish patronage over them to ensure their preservation, and so on. On the whole, Ukrainian legislation on ensuring the right of participation of public organizations and individuals in the protection of cultural heritage is in line with basic international norms and widespread foreign practice.

Keywords: law, legislation, cultural heritage, public associations, citizens.

Постановка проблеми. У світовій практиці склалася традиція, згідно з якою основним суб'єктом у сфері охорони культурної спадщини є органи публічної влади – державні спеціалізовані органи й установи та органи місцевого самоврядування. Водночас нині все більшу роль у справі збереження культурного надбання людства відіграють неурядові інституції – громадські об'єднання та окремі небайдужі громадяни. Відповідні об'єднання та громадяни досить активно діють у багатьох державах світу, а їхній пра-

вовий статус визначається як на рівні національного законодавства, так і поступово стає предметом регулювання міжнародного права.

Узагальнюючи точки зору науковців щодо розуміння понять «суб'єкт права» і «суб'єкт правовідносин», В. С. Шестак відзначає, що основними їх рисами, у тому числі у сфері охорони та використання культурної спадщини, слід вважати: існування відповідної фізичної та юридичної особи; наділення правосуб'єктністю в цій сфері; наявність у

правовому статусі цих осіб прав, обов'язків або повноважень, які пов'язані зі здійсненням діяльності щодо її охорони та використання; реалізація наданих культурних прав та обов'язків у цій сфері [1, с. 67].

Аналіз останніх досліджень та публікацій. За роки державної незалежності України окремі питання розвитку національного законодавства, яким урегульовано діяльність суб'єктів у сфері охорони культурної спадщини України, висвітлювали у своїх працях В. І. Акуленко [2], О. В. Єпіфанов [3], Т. В. Курило [4], І. М. Мищак [5; 6], О. В. Усенко [7], Худoley О. С. [8] та інші вчені. Нині докладного дослідження потребує специфіка правового регулювання діяльності громадських об'єднань та окремих громадян у сфері охорони культурної спадщини України.

Метою статті є аналіз національного законодавства, яким урегульовано діяльність громадських об'єднань та окремих громадян у сфері охорони культурної спадщини України.

Виклад основного матеріалу. В Україні існують давні традиції громадської діяльності у сфері охорони культурної спадщини. Причому вони активно розвивалися ще в той період, коли українські землі входили до складу інших держав. Помітною, для прикладу, була подібна діяльність на українських землях у складі Російської імперії.

Російська імперія аж до свого розпаду, незважаючи на наявність окремих проектів, так і не ухвалила окремого пам'яткоохоронного закону. Так само не існувало і єдиної інституції, яка б на професійній основі займалася охороною пам'яток. Разом із тим із другої половини XIX ст. у Російській імперії розгортається активна громадська діяльність, спрямована на охорону культурної спадщини. У цей час вона набуває сталих організаційних форм у вигляді археологічних та історичних товариств, які діють на основі статутів і координують власну діяльність з іншими схожими товариствами.

На території України у складі Російської імперії діяли окремі товариства, статутні завдання яких передбачали охорону культурної спадщини. Так, зокрема, лише на території Києва та Київської губернії провадили свою діяльність: Історичне товариство Нестора-літописця, Тимчасова комісія для розгляду давніх актів, Київське товариство охорони пам'яток старовини і мистецтва, Київське товариство старожитностей і мистецтв, Київська губернська вчена архівна комісія, Київський відділ воєнно-історичного товариства, Церковно-археологічне товариство при Київській духовній академії та ін. Схожі товариства були створені й у інших губерніях. Окремо слід відзначити роботу історико-філологічних товариств, які об'єднували провідних вчених Харківського, Київського та Новоросійського університетів, гуртки ентузіастів-любителів старовини збиралися при земських установах, міських думах тощо. Разом із тим ці товариства діяли розрізнено, не маючи спільного координуючого центру.

Незважаючи на численність історичних та археологічних товариств в Україні до 1917 р., суто пам'яткоохоронною діяльністю, за справедливим твердженням Л. Д. Федорової, займалося лише Київське товариство охорони пам'яток старовини і мистецтва. Зважаючи на відсутність нормативних актів з питань охорони пам'яток, діяльність товариства велася згідно з положеннями статуту, зареєстрованого 11 березня 1910 р. рішенням Київського губернського у справах про товариства присутствія [9, с. 18].

Свою діяльність Київське товариство охорони пам'яток старовини і мистецтва провадило і в роки Української революції. На його основі на початку 1917 р. було сформовано Центральний комітет охорони пам'яток старовини й мистецтва в Україні. Безпосередньо Статут комітету, в якому до головних його завдань віднесено формування реєстрів пам'яток, проведення їх обстеження й охорони, затверджено 12 травня 1917 р. [10, с. 23].

Із цієї дати ведеться офіційний відлік історії Центрального комітету охорони пам'яток старовини й мистецтва в Україні. Прикметно, що члени Комітету увійшли також до складу державних органів охорони культурної спадщини, створених в урядах Української Народної Республіки та Української Держави у 1917 – 1921 рр. Відповідні органи остаточно припинили свою діяльність лише в 1920 р. із початком роботи радянських установ, яким було передано майно та зібрання усіх попередніх культурницьких установ і закладів. Разом із тим окремі ентузіасти-пам'яткоохоронці на місцях продовжували свою діяльність, не маючи для цього, фактично, належних правових підстав.

Щоб якось урегулювати участь громадськості в охороні культурної спадщини, зробити відповідний рух масовим та надати йому правового характеру, **16 червня 1926 р.** було прийнято «Положенням про пам'ятники культури і природи», яким передбачалося утворення Українського комітету охорони пам'ятників культури (далі – УКОПК) та Українського комітету охорони пам'ятників природи (далі – УКОПП). Про їх спеціальний статус свідчило те, що обидва комітети керувалися окремими положеннями, хоча й засновувалися при Народному комісаріаті освіти УСРР [11]. Як свідчить В. І. Акуленко, статuti УКОПК та УКОПП були затверджені колегією Наркомосу УСРР **25 березня 1929 р.** Згідно зі статутом до основних завдань УКОПК належало: виявляти пам'ятки, користуючись архівними, бібліографічними та іншими джерелами, обстежувати їх, вивчати науково-історичне та художнє значення й розподіляти за групами, а також складати реєстри пам'яток культури й історико-культурних заповідників та подавати Наркомосу УСРР пропозиції про віднесення пам'яток до республіканської чи місцевої категорії [2, с. 79]. Однак радянське керівництво намагалося всіляко контролювати громадську діяльність, у тому числі в пам'яткоохоронній сфері. Свідченням цього є те, що до складу УКОПК входили не лише діячі культури та пам'яткоохоронці, а й представники державних установ та міністерств, зокрема Народного комісаріату освіти та Народного комісаріату внутрішніх справ.

Період хрущовської «відлиги» сприяв піднесенню національно-культурного життя в Україні, що проявилось, серед іншого, в активізації громадського руху щодо захисту культурної спадщини українського народу. Враховуючи відповідні суспільні настрої та певні політичні зміни й лібералізацію державної політики, авторитетні громадські діячі неодноразово зверталися до державних і партійних органів із проханням про утворення всеукраїнського товариства, яке б опікувалося пам'яткоохоронною діяльністю. Зрештою, **28 серпня 1965 р.** була прийнята постанова Ради Міністрів УРСР № **828** «Про організацію республіканського добровільного товариства охорони пам'ятників історії і культури Української РСР», якою уряд «погодився з пропозицію ініціативної групи

вчених і діячів культури про створення в республіці Добровільного товариства охорони пам'ятників історії і культури Української РСР» [12]. Установчий республіканський з'їзд Українського товариства охорони пам'ятників історії та культури (далі – УТОПІК) **21 грудня 1966 р.** прийняв Статут Товариства, який, своєю чергою, був затверджений Постановою Ради Міністрів УРСР від **12 червня 1967 р. № 378** [13]. (Постанова втратила чинність з ухваленням Постанови Ради Міністрів УРСР від **24 квітня 1986 р. № 154** «Про затвердження Статуту Українського товариства охорони пам'яток історії та культури» [14]).

Відповідно до Статуту УТОПІК поставало як «масова добровільна науково-творча громадська організація трудящих» [15, с. 3]. УТОПІК ставило своїм завданням залучення широких верств населення до активної участі у здійсненні заходів по охороні, збереженню, вивченню та популяризації пам'яток історії та культури, а також визначних місць, які становлять наукову, історичну, культурну і художню цінність. Із цією метою членами УТОПІК могли стати як індивідуальні, так і колективні члени. Крім того, товариство розраховувало на активність молоді і, навіть, зовсім юних членів. Такими членами могли стати школярі, які залучалися до роботи в секціях юних дослідників та охоронців пам'яток історії та культури.

Одним із дієвих заходів для реалізації своїх статутних завдань товариство передбачило громадський контроль за постановкою справи охорони, використання, ремонту і реставрації пам'яток, незважаючи на відомчу приналежність. У разі недодержання порядку охорони і використання пам'яток, заподіяння шкоди їх історичній і культурній цінності товариство залишало за собою право порушувати питання про притягнення винних до відповідальності і про відшкодування збитків [13].

Відповідно до Статуту вищим органом УТОПІК було визначено республіканський з'їзд, який скликається не менш як один раз на **4 роки**. У період між з'їздами керівництво діяльністю УТОПІК покладалося на Правління, яке за Статутом мало збиратися на пленуми за потреби, але не менше одного разу на **6 місяців**. Для ведення поточної роботи Правління обирає Президію у складі: голови

Правління – президента Товариства, заступників голови – віце-президентів Товариства, вченого секретаря правління та членів Президії [15, с. 11]. На місцях створювалися обласні, районні та міські організації УТОПІК, а за місцем проживання чи роботи членів – первинні організації УТОПІК [15, с. 10].

У діяльності УТОПІК окрему увагу варто звернути на діяльність Секції правової охорони пам'яток історії та культури, яка розпочала свою роботу 1967 року. Як свідчив свого часу Л. К. Буркацький, до її складу ще в радянський період увійшли відомі вчені-юристи, працівники суду, прокуратури та інших профільних органів, а головою секції було обрано О. Н. Якименка – виконувача обов'язків голови Верховного Суду УРСР. При цьому зусиллями членів секції не лише розроблялися проекти нормативних актів щодо правової охорони культурної спадщини, а й велася потужна науково-методична робота, спрямована на вивчення й аналіз стану збереження пам'яток, надалися правові консультації щодо окремих об'єктів культурного надбання [16, с. 16].

Із часу здобуття незалежності України УТОПІК незмінно провадить свою діяльність, вносячи певні корективи з огляду на вимоги часу. Передусім, ідеться про посилення наукової роботи і виконання комплексних цільових програм і наукових тем, створення культурно-просвітницьких центрів тощо. Що стосується практичної роботи у сфері правової охорони культурної спадщини, то тут члени Товариства активно проявили себе в розробленні проектів нормативно-правих актів, у тому числі пропозицій внесення змін до Закону України «Про охорону культурної спадщини» та підзаконних актів Міністерства культури України з питань пам'яткоохоронної діяльності.

Чинний Статут громадської організації «Українське товариство охорони пам'яток історії та культури», прийнятий зі змінами Пленумом Головної ради Українського товариства охорони пам'яток історії та культури 15 лютого 2019 р. [17], засвідчив практичну незмінність базових принципів і пріоритетів діяльності Товариства. Головною метою УТОПІК, відповідно до Статуту, є задоволення суспільних інтересів у сфері охорони культурної спадщини, виявлення, вивчення, збереження пам'яток історії та культури,

здійснення громадського контролю за дотриманням законодавства про охорону і використання культурної спадщини, проведення культурно-просвітницької роботи.

Процеси суверенізації України наприкінці 1980-х рр. сприяли появі нових громадських суб'єктів у сфері охорони культурної спадщини, безпосередньо пов'язаних з науковими інституціями. Так, «із метою координації наукових досліджень пам'яток, розширення наукового співробітництва з провідними зарубіжними центрами пам'яткознавства, а також із метою залучення вчених і спеціалістів високої кваліфікації, об'єднання зусиль академічної науки та громадськості» постановою № 151 від 23 травня 1991 р. Президії Академії наук Української РСР та Колегії Головної ради Українського товариства охорони пам'яток історії та культури було ухвалено рішення створити Центр пам'яткознавства АН УРСР і УТОПІК на базі підрозділів Інституту археології АН УРСР та групи наукових консультантів при головній раді УТОПІК [18, с. 199–200]. Цією самою постановою було затверджено Положення про Центр пам'яткознавства АН УРСР і УТОПІК, згідно з яким Центр засновувався на правах науково-дослідного інституту. Прикладна діяльність Центру відповідно до Положення спрямовувалася на вирішення завдань охорони, збереження і відновлення пам'яток історії та культури [18, с. 200–205].

У нинішніх умовах Центр пам'яткознавства НАН України і УТОПІК, серед іншого, координує діяльність наукових і громадських діячів щодо розроблення й удосконалення нормативно-правових актів у пам'яткоохоронній сфері. Зокрема, пропозиції фахівців Центру враховуються при підготовці законів України та державних програм щодо збереження різних видів рухомої і нерухомої культурної спадщини, реального впливу на покращення стану пам'яток, виховання молодих кадрів [19]. Крім того, Центр координує наукову діяльність з міжнародними організаціями, міністерствами, комітетами, науковими закладами, музеями, заповідниками та громадськими організаціями усіх регіонів України [19]. Завдяки такій діяльності Центру громадськість має можливість реалізувати свій експертний та нормотворчий потенціал, який після обговорення фахівцями оформлюється у вигляді відповідних прак-

тичних пропозицій та передається профільним державним органам.

Українське законодавство надає громадянам право об'єднуватися у громадські організації з метою захисту своїх прав та законних інтересів. Так, Конституція України від 28 червня 1996 р. у ст. 36 гарантує громадянам право «на свободу об'єднання у політичні партії та громадські організації для здійснення і захисту своїх прав і свобод та задоволення політичних, економічних соціальних, культурних та інших інтересів». Безпосередньо правові та організаційні засади реалізації права на свободу об'єднання урегульовано Законом України «Про громадські об'єднання» від 22 березня 2012 р. [20]. Цей Закон запровадив ряд прогресивних новел, у порівнянні з попередньою редакцією. Так, за словами І. М. Мищака, він надає право членам громадського об'єднання відстоювати не лише власні права та інтереси, а й будь-яких осіб, чого уже давно добивалися правозахисники та громадські активісти, а також значно розширює можливості співпраці громадських об'єднань з органами влади і місцевого самоврядування [6, с. 45–46].

Чинне пам'яткоохоронне законодавство України урегульовує правові аспекти співпраці владних інституцій із громадськістю, а також участь громадських організацій та окремих громадян в охороні культурної спадщини. Так, Закон України «Про охорону культурної спадщини» від 8 червня 2000 р. з метою інформування передбачає щорічне звітування центральних та місцевих органів виконавчої влади у сфері охорони культурної спадщини перед громадськістю про стан збереження об'єктів культурної спадщини [21]. Закон передбачає і залучення громадян на правах громадських інспекторів для спостереження за станом зберігання та використання пам'яток, їхніх територій і зон охорони, охоронюваних археологічних територій, історичних ареалів населених місць (частина перша ст. 8). Своє чергою, згідно зі ст. 10 органи виконавчої влади й органи місцевого самоврядування зобов'язані сприяти діяльності Українського товариства охорони пам'яток історії та культури, інших громадських, науково-дослідних, проектних організацій, установ та підприємств різних форм власності щодо охорони культурної спадщини [21].

На окрему увагу заслуговує ст. 11 Закону України «Про охорону культурної спадщини», якою унормовано, серед іншого, участь громадських організацій та окремих громадян в охороні культурної спадщини. (Прикметно, що норми цієї статті було змінено Законом № 2245-IV від 16.12.2004 р. [22], у тому числі за численними зверненнями й побажанням активістів та профільних громадських організацій). Так, відповідно до частини першої ст. 11 громадські організації та громадяни сприяють діяльності органів охорони культурної спадщини, можуть встановлювати шефство над об'єктами культурної спадщини з метою забезпечення їх збереження, сприяють державі у здійсненні заходів з охорони об'єктів культурної спадщини і поширенні знань про них, беруть участь у популяризації культурної спадщини серед населення, сприяють її вивченню дітьми та молоддю, залучають громадян до її охорони [21].

Закон України «Про охорону культурної спадщини» надає окреме право Українському товариству охорони пам'яток історії та культури щодо залучення громадян до пам'яткоохоронної діяльності. Так, згідно з частиною другою ст. 11 УТОПІК сприяє залученню широких верств населення до участі в охороні культурної спадщини, здійснює пропаганду культурної спадщини і законодавства про її охорону, громадський контроль за її збереженням, використанням, консервацією, реставрацією, реабілітацією, музеєфікацією та ремонтом, сприяє роботі органів охорони культурної спадщини [21].

Законодавство України передбачає й громадську експертизу з питань охорони культурної спадщини. Так, відповідно до частини третьої ст. 11 Закону України «Про охорону культурної спадщини» незалежні групи спеціалістів з ініціативи об'єднань громадян, органів охорони культурної спадщини, а також інших органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування за рахунок їх власних коштів або на громадських засадах можуть здійснювати громадську експертизу з питань охорони культурної спадщини. Висновки цієї експертизи можуть враховуватися органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування при прийнятті відповідних рішень згідно із законом [21].

Схожі права законодавство України гарантує громадянам також у сфері охорони

археологічної спадщини. Так, Закон України «Про охорону археологічної спадщини» від 18 березня 2004 р. включає статтю 13 – «Участь громадськості в охороні археологічної спадщини». Відповідно до частини першої цієї статті громадським організаціям та окремим громадянам надається можливість сприяння органам охорони культурної спадщини у проведенні практичних заходів з виявлення, вивчення, обліку та охорони об'єктів археологічної спадщини, популяризації серед населення знань про них та пам'яткоохоронного законодавства, здійснення громадського контролю за станом збереження, використання, консервацією та музеєфікацією пам'яток археології. А згідно з частиною другою ст. 13 органи виконавчої влади та органи місцевого самоврядування сприяють діяльності Українського товариства охорони пам'яток історії та культури, Українського фонду культури, інших громадських організацій, а також громадян з охорони археологічної спадщини [23]. Таким чином, закони України «Про охорону культурної спадщини», «Про охорону археологічної спадщини» створюють необхідне правове поле для діяльності як окремих громадських організацій, так і небайдужих громадян, які опікуються культурною спадщиною.

Важливу роль у сфері охорони культурної спадщини в Україні відіграють національні відділення міжнародних пам'яткоохоронних організацій, які активно співпрацюють із своїми зарубіжними колегами, а також взаємодіють з державними органами та профільними громадськими організаціями в Україні. Зокрема, Міжнародна рада з питань пам'яток і визначних місць (ICOMOS), яка веде свою діяльність із 1965 р., у своїй нормотворчій діяльності, як уже зазначалося, дотримується принципів Венеціанської хартії, яка була прийнята за рік до її створення, а також інших хартій, зокрема з охорони історичних садів та ландшафтів, або так звана Флорентійська хартія (1981 р.), Міжнародна хартія з охорони історичних міст (Вашингтон, 1987 р.), Міжнародна хартія з охорони і використання археологічної спадщини (Лозанна, 1990 р.) тощо [24]. Відповідні хартії, як і міжнародні акти та національне законодавство з питань охорони культурної спадщини, є правовими засадами діяльності Українського національного комітету Міжнародної ради

з питань пам'яток і визначних місць (УНК ІКОМОС).

УНК ІКОМОС було зареєстровано в Україні як громадську організацію 11 липня 1994 р. Безпосередньо діяльність УНК ІКОМОС провадиться відповідно до Статуту комітету [25]. Згідно з п. 2.1. Статуту УНК ІКОМОС основною метою Комітету є сприяння охороні, реставрації та використанню пам'яток, ансамблів і визначних місць та захисту законних соціальних, економічних, творчих, національно-культурних та інших спільних інтересів своїх членів. Статут організації передбачає як індивідуальне, так і колективне та почесне членство. Індивідуальними членами можуть бути громадяни України та іноземні громадяни, які є тільки фахівцями, що працюють у сфері охорони і реставрації пам'яток, у галузі історії архітектури, мистецтва, археології, історії, етнографії та інших наукових дисциплін і активно сприяють вирішенню проблем охорони культурної спадщини. Колективними членами Комітету є колективи підприємств, установ, організацій, які поділяють мету та завдання Комітету і беруть активну участь у їх реалізації. Почесними членами можуть бути громадяни, які мають визначні досягнення у справі охорони, консервації, реставрації та використання пам'яток і визначних місць [25].

УНК ІКОМОС, серед іншого, здійснює потужну науково-експертну діяльність, аналізуючи вплив містобудівних перетворень на пам'ятки, надає відповідні висновки зацікавленим установам та державним органам. Особлива увага приділяється містобудівним, архітектурним, ландшафтним та іншим перетворенням у буферній зоні пам'яток культурної спадщини, включених до Списку всесвітньої спадщини. Члени УНК ІКОМОС неодноразово виступали за внесення змін до законодавства, надаючи власні пропозиції щодо удосконалення правового захисту пам'яток культурної спадщини, включених до Списку всесвітньої спадщини.

У сфері охорони культурної спадщини Україна бере активну участь у роботі Міжнародної ради музеїв (ICOM) – міжнародної громадської організації, яка була створена в 1946 р. під егідою ЮНЕСКО. Український комітет ради музеїв «ІКОМ» (ІКОМ України), створений ще в 1992 р., є неприбутковою громадською організацією. Основними пра-

вовими засадами її діяльності є міжнародне та національне законодавство, Статут Міжнародної ради музеїв ICOM та Статут Всеукраїнської громадської організації «Український комітет ради музеїв «ІКОМ» [26]. Відповідно до п. 2.1 Статуту метою діяльності ІКОМ України є: відродження, збереження та промоція культурної і природної спадщини, розвиток музейної справи та підготовка музейних фахівців, захист спільних професійних інтересів своїх членів; встановлення, поширення, сприяння впровадженню фахових та етичних стандартів музейної діяльності. Членами ІКОМ України можуть бути: індивідуальні члени, що сплачують повний щорічний внесок, мають право обирати та бути обраними до органів управління ІКОМ України (право голосу); інституційні члени – фізичні особи, яких об'єднує спільне місце роботи в музею, установі та організації, робота яких безпосередньо пов'язана із музейною діяльністю та які сплачують повний щорічний внесок з правом обирати та бути обраними до органів управління ІКОМ України; члени-студенти (індивідуальні члени ІКОМ, що сплачують пільговий щорічний внесок), без права обирати та бути обраними до керівних органів ІКОМ України; члени, які підтримують ІКОМ, розвиток музеїв та музейної справи, в яких музей не є основним місцем роботи, сплачують повний щорічний внесок, з правом обирати, але без права бути обраними до органів управління ІКОМ України; почесні члени (рішення про надання почесного членства приймається ICOM на основі подання ІКОМ України), які не сплачують членських внесків, не мають права обирати та бути обраними до органів управління ІКОМ України (п. 4.2 Статуту). Вищим органом управління ІКОМ України є Загальні збори (далі – Конференція), яка скликається Президією ІКОМ України в міру необхідності, але не рідше одного разу на рік [26].

ІКОМ України тісно співпрацює з іншими національними членами, а також звертається до Міжнародної ради музеїв для захисту національної культурної спадщини. Зокрема, зважаючи на звернення української сторони щодо порушення міжнародних норм і національного законодавства України на території тимчасово окупованого Криму, Міжнародна рада музеїв рекомендувала музеям у всьому

світі не приймати виставкові експонати від установ, розташованих у Криму, до тих пір, поки не буде вирішено правовий статус регіону. При цьому в листі за підписом Президента Міжнародного комітету ради музеїв висловлено «підтримку з боку ICOM зусиллям України щодо захисту культурної спадщини в рамках чинного національного і міжнародного права та відповідно до етичних норм і практичних інструментів, розроблених ICOM, таких як Кодекс професійної етики ICOM та Червоні списки культурних об'єктів, що знаходяться в небезпеці» [27].

Прикметно, що національні відділення міжнародних пам'яткоохоронних організацій в Україні нерідко координують свою діяльність з державними органами у сфері охорони культурної спадщини. Відповідна робота ведеться в кількох напрямках – від підготовки й аналізу профільних нормативно-правових актів, до привернення уваги міжнародної спільноти до порушення прав людини і виникнення загроз культурній спадщині. Так, приміром, 9 липня 2018 р. Міністерство культури України, УНК ІКОМОС і Міжнародний центр вивчення питань збереження та відновлення культурних цінностей в Україні (ІКПРОМ в Україні) оприлюднили спільну заяву, в якій висловили стурбованість загрозою тотального знищення пам'ятки національного значення «Ханський палац», що є складовою об'єкта «Історичне середовище столиці кримських ханів в місті Бахчисарай», внесеного до Попереднього списку всесвітньої спадщини ЮНЕСКО [28]. Апелюючи до норм і принципів міжнародного права, автори заяви наголосили, що відповідальність за охорону культурної спадщини на тимчасово окупованій території, на весь період незаконної окупації, покладається на Російську Федерацію як на державу, що здійснює окупацію. Засуджуючи агресію Російської Федерації проти нашої держави, у заяві вміщено вимогу до Російської Федерації поважати територіальну цілісність і суверенітет України, повернутися до безумовного виконання своїх зобов'язань відповідно до міжнародного права, зупинити будівельні роботи, що проводяться на пам'ятці національного значення «Ханський палац», ... вжити необхідних заходів для отримання відповідних дозволів на проведення робіт на цій пам'ятці з дотриманням норм національного та між-

народного законодавства. Крім того, у заяві міститься заклик до світової спільноти щодо об'єднання зусиль для захисту культурної спадщини України, розташованої на тимчасово окупованій території, включаючи її складову – спадщину кримськотатарського народу – пам'ятку національного значення «Ханський палац», що є складовою об'єкта «Історичне середовище столиці кримських ханів в місті Бахчисарай» [28].

Завдяки конституційним гарантіям та нормам спеціального законодавства сьогодні в Україні розвивається індивідуальний громадський пам'яткоохоронний рух, який набирає різних форм. Окремі його учасники ведуть активну діяльність, а також створили й підтримують спеціалізовані інтернет-сторінки. Для прикладу, Олена Крушинська з 2005 р. працює над авторським проектом «Дерев'яні храми України». Як зазначено на веб-сайті проекту, серед основних його завдань – проведення експедицій до дерев'яних храмів: деталізована фотозйомка, спілкування з настоятелями і місцевими мешканцями для збору додаткової інформації; роз'яснювальна робота щодо дбайливого ставлення до пам'ятки; створення електронного фотоархіву; залучення до співпраці фахівців і аматорів, створення спільноти шанувальників дерев'яної архітектури; інформаційна підтримка і консультування ініціативних груп, що займаються порятунком дерев'яних храмів тощо [29]. Сайт «Енциклопедія пам'яток. Україна» [30], створений програмістом Олександром Панасюком, за визначенням автора, є досить простим, аби викладати свої фотографії з поїздок, але беручи до уваги величезну кількість об'єктів, довелося робити повноцінну класифікацію. Нині на сайті можливий пошук як за окремими областями, так і за категоріями об'єктів. Ще один популярний проект – «Замки і храми України», також створений і підтримується ентузіастом Іриною Пустинніковою. Одноименний інтернет-ресурс [31] структурований за областями, населеними пунктами, типами об'єктів тощо та містить велику кількість фотографій. Подібних інтернет-ресурсів щороку з'являється все більше. Детальнішу інформацію про них та лінки на сайти можна знайти в розділі «Українські авторські сайти» (http://pamjatky.org.ua/?page_id=188) на Українському пам'яткоохоронно-

му інтернет-ресурсі «Відлуння віків» (<http://pamjatky.org.ua/>).

Висновки. Аналіз світової практики у сфері захисту культурної спадщини свідчить про активне залучення до цього процесу громадських об'єднань та окремих небайдужих громадян. Україна також має давні традиції залучення громадськості до пам'яткоохоронної діяльності. Необхідна правова основа такої діяльності була закладена ще в радянський період, а нині гарантована Конституцією України та нормами як загального, так і спеціального законодавства. Серед найпотужніших профільних громадських організацій слід відзначити багаторічну роботу Українського товариства охорони пам'яток історії та культури, правовий статус якого визначено Законом України «Про охорону культурної спадщини» та власним статутом. Серед міжнародних пам'яткоохоронних громадських організацій, які провадять роботу в нашій державі, виділяються Український національний комітет Міжнародної ради з питань пам'яток і визначних місць та Український комітет ради музеїв «ІКОМ», які діють відповідно до норм міжнародного права та українського законодавства, зокрема Закону України «Про громадські об'єднання», а також власних статутів. Крім того, національне законодавство надає право окремим громадянам долучатися до пам'яткоохоронної діяльності на правах громадських інспекторів, проводити громадську експертизу об'єктів культурної спадщини, встановлювати над ними шефство з метою забезпечення їх збереження тощо. У цілому українське законодавство щодо забезпечення права участі громадських організацій та окремих громадян в охороні культурної спадщини відповідає основним міжнародним нормам та поширеній зарубіжній практиці, хоча й потребує подальшого удосконалення у відповідності до потреб часу.

Список використаних джерел:

1. Шестак В. С. Суб'єкти адміністративно-правового забезпечення охорони та використання культурної спадщини. *Право і Безпека*. 2010. № 4. С. 66–71.
2. Акуленко В. І. Охорона пам'яток культури в Україні (1917 – 1990). К.: Вища шк., 1991. 274 с.

3. Єпіфанов О. В. Конституційно-правові засади охорони культурної спадщини: проблеми теорії та практики : дис. ... канд. юрид. наук : **12.00.02** / Інститут законодавства Верховної Ради України, Київ; Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна, Харків. **2018. 193 с.**
4. Курило Т. В. Становлення і розвиток законодавства про охорону культурної спадщини в Україні: історико-правове дослідження : дис. ... канд. юрид. наук : **12.00.01** / Львівський національний ун-т ім. Івана Франка. Л., **2003. 222 арк.**
5. Мищак І. М. Законодавче забезпечення охорони культурної спадщини та шляхи його вдосконалення в Україні. *Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України.* **2013. № 3. С. 31–37.**
6. Мищак І. М. Закон України «Про громадські об'єднання» як новий етап на шляху реалізації конституційного права громадян на свободу об'єднання. *Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України.* **2012. № 6. С. 43–47.**
7. Усенко О. В. Державно-правове регулювання відносин у сфері охорони культурної спадщини : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : **12.00.07** / Нац. акад. внутр. справ. К., **2011. 20 с.**
8. Худолей О. С. Трансформація пам'яткоохоронної справи у процесі становлення незалежної України (90-ті рр. ХХ – початок ХХІ ст.) : дис. ... канд. іст. наук : **07.00.01** / Черкаський держ. технологічний ун-т. Луганськ, **2008. 220 арк.**
9. Федорова Л. Д. Діяльність Київського товариства охорони пам'яток старовини і мистецтва зі збереження культурної спадщини України. **1910 – 1920 рр.** / Нац. акад. наук України, Ін-т історії України. К. : Ін-т історії України, **2008. 296 с.**
10. Нестуля О. Біля витоків державної системи охорони пам'яток культури в Україні (доба Центральної Ради, Гетьманщини, Директорії). Київ – Полтава, **1994. 240 с.**
11. Положення про пам'ятники культури і природи : затверджене постановою ВУЦВК і РНК УСРР від **16 червня 1926 р.** *Збірник узаконень та розпоряджень Робітничо-Селянського Уряду України.* **1926. № 32–33. Ст. 259.**
12. Про організацію республіканського добровільного товариства охорони пам'ятників історії і культури Української РСР : Постанова Ради Міністрів УРСР від **28 серпня 1965 р. № 828.** *ЗП УРСР.* **1965. № 8. Ст. 117.**
13. Про затвердження статуту Українського товариства охорони пам'ятників історії та культури. Постанова Ради Міністрів УРСР від **12 червня 1967 р. № 378. *ЗП УРСР.* **1967. № 6. Ст. 65.****
14. Про затвердження Статуту Українського товариства охорони пам'яток історії та культури : Постанова Ради Міністрів УРСР від **24 квітня 1986 р. № 154.** URL: <https://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=154-86-%EF> (Дата звернення: **24.07.2019**).
15. Статут Українського товариства охорони пам'яток історії та культури. УТОПІК. Республіканський організаційний комітет. К. : Реклама, **1966. 23 с.**
16. Буркацький Л. К. Правова охорона історико-культурної спадщини на Україні. К. : Українське товариство охорони пам'ятників історії та культури, **1970. 20 с.**
17. Статут громадської організації «Українське товариство охорони пам'яток історії та культури», прийнятий зі змінами Пленумом Головної ради Українського товариства охорони пам'яток історії та культури **15 лютого 2019 р.** URL: http://pamjatky.org.ua/?page_id=420 (Дата звернення: **24.07.2019**).
18. Збережена спадщина (Українському товариству охорони пам'яток історії та культури – **40 років**: Збірник матеріалів і документів (упор.: Титова О. М., Пархоменко М. Т., Демиденко О. О.) / Українське товариство охорони пам'яток історії та культури, Центр пам'яткознавства НАН України та УТОПІК. К., **2007. 280 с.**
19. Центр пам'яткознавства Національної Академії Наук України і Українського товариства охорони пам'яток історії та культури. URL: https://pamjatky.org.ua/?page_id=10 (Дата звернення: **24.07.2019**).
20. Про громадські об'єднання : Закон України від **22 березня 2012 р. № 4572-VI.** URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4572-17> (Дата звернення: **24.07.2019**).
21. Про охорону культурної спадщини : Закон України від **8 червня 2000 р. № 1805-III.** URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1805-14> (Дата звернення: **24.07.2019**).

22. Про внесення змін до Закону України «Про охорону культурної спадщини»: Закон України від 16 грудня 2004 р. № 2245-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2245-15> (Дата звернення: 24.07.2019).

23. Про охорону археологічної спадщини: Закон України від 18 березня 2004 р. № 1626-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1626-15> (Дата звернення: 24.07.2019).

24. ICOMOS-UKRAINE. URL: http://icomos-ua.blogspot.com/p/blog-page_5851.html (Дата звернення: 24.07.2019).

25. Статут Українського національного комітету Міжнародної ради з питань пам'яток і визначних місць. URL: <http://icomos-ua.blogspot.com/p/blog-page.html> (Дата звернення: 24.07.2019).

26. Статут Всеукраїнської громадської організації «Український комітет ради музеїв «ІКОМ». URL: <http://icom.in.ua/stutut-icom-ukrayini/> (Дата звернення: 24.07.2019).

27. ІКОМ висловив підтримку зусиллям України щодо захисту культурної спадщини на тимчасово окупованій території АР Крим. 08.11.2017 р. URL: http://195.78.68.75/mcu/control/uk/publish/article?art_id=245300882&cat_id=244913751 (Дата звернення: 24.07.2019).

28. Спільна заява Міністерства культури України, Українського національного комітету Міжнародної ради з питань пам'яток і визначних місць (УНК ІКОМОС) і Міжнародного центру вивчення питань збереження та відновлення культурних цінностей в Україні (ІККРОМ в Україні) щодо охорони пам'ятки національного значення «Ханський палац», що є складовою об'єкта «Історичне середовище столиці кримських ханів в місті Бахчисарай», який внесений до Попереднього списку всесвітньої спадщини ЮНЕСКО. 09.07.2018 р. URL: http://mincult.kmu.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=245387779&cat_id=244913751 (Дата звернення: 24.07.2019).

29. Дерев'яні храми України. URL: <http://www.derev.org.ua/index.html> (Дата звернення: 24.07.2019).

30. Енциклопедія пам'яток. Україна. URL: <http://encyclosights.com/> (Дата звернення: 24.07.2019).

31. Замки і храми України. URL: <https://castles.com.ua/blacky.html> (Дата звернення: 24.07.2019).

References:

1. Shestak, V. S. (2010). Subiekty administratyvno-pravovoho zabezpechennia okhorony ta vykorystannia kulturnoi spadshchyny. *Pravo i Bezpeka*, 4, 66–71 [in Ukrainian].

2. Akulenko, V. I. (1991). *Okhorona pamiatok kultury v Ukraini (1917 – 1990)*. K. : Vyscha shk. [in Ukrainian].

3. Yepifanov, O. V. (2018). *Konstytutsiino-pravovi zasady okhorony kulturnoi spadshchyny: problemy teorii ta praktyky*: dys. ... kand. yuryd. nauk : 12.00.02 / Instytut zakonodavstva Verkhovnoi Rady Ukrainy, Kyiv; Kharkivskiy natsionalnyi universytet imeni V. N. Karazina, Kharkiv [in Ukrainian].

4. Kurylo, T. V. (2003). *Stanovlennia i rozvytok zakonodavstva pro okhoronu kulturnoi spadshchyny v Ukraini: istoryko-pravove doslidzhennia*: dys. ... kand. yuryd. nauk : 12.00.01 / Lvivskiy natsionalnyi un-t im. Ivana Franka. Lviv [in Ukrainian].

5. Myshchak, I. M. (2013). Legal Regulation of the Cultural Heritage Protection and Ways of its Improvement in Ukraine. *Naukovi zapysky Instytutu zakonodavstva Verkhovnoi Rady Ukrainy*, 3, 31–37 [in Ukrainian].

6. Myshchak, I. M. (2012). Zakon Ukrainy «Pro hromadski obiednannia» yak novyi etap na shliakhu realizatsii konstytutsiinoho prava hromadian na svobodu obiednannia. *Naukovi zapysky Instytutu zakonodavstva Verkhovnoi Rady Ukrainy*, 6, 43–47 [in Ukrainian].

7. Usenko, O. V. (2011). *Derzhavno-pravove rehulivannia vidnosyn v sferi okhorony kulturnoi spadshchyny*: avtoref. dys. ... kand. yuryd. nauk : 12.00.07 / Nats. akad. vnutr. sprav [in Ukrainian].

8. Khudolei, O. S. (2008). *Transformatsiia pamiatkookhoronnoi spravy u protsesi stanovlennia nezaleznoi Ukrainy (90-ti rr. XX – pochatok XXI st.)*: dys... kand. ist. nauk: 07.00.01; Cherkaskiy derzh. tekhnolohichniy un-t. Luhansk [in Ukrainian].

9. Fedorova, L. D. (2008). *Diialnist Kyivskoho tovarystva okhorony pam'iatok starovyny i mystetstva zi zberezhennia kulturnoi spadshchyny Ukrainy. 1910 – 1920 rr.* / Nats. akad. nauk Ukrainy, In-t istorii Ukrainy. K. : In-t istorii Ukrainy [in Ukrainian].

10. Nestulia, O. (1994). *Bilia vytokiv derzhavnoi systemy okhorony pamiatok kultury v*

Ukraini (doba Tsentralnoi Rady, Hetmanshchyny, Dyrektorii). Kyiv – Poltava [in Ukrainian].

11. VUTSVK i RNK USRR. (1926). Polozhennia pro pamiatnyky kultury i pryrody: zatverdzhene postanovoju vid 16 chervnia 1926 r. *Zbirnyk uzakonen ta rozporiadzhen Robitnycho-Selianskoho Uriadu Ukrainy*, 32–33, st. 259 [in Ukrainian].

12. Rada Ministriv URSR. (1965). Pro orhanizatsiiu respublikanskoho dobrovilnogo tovarystva okhorony pamiatnykiv istorii i kultury Ukrainskoi RSR: Postanova № 828. *ZP URSR*, 8, st. 117 [in Ukrainian].

13. Rada Ministriv URSR. (1967). Pro zatverdzhennia statutu Ukrainskoho tovarystva okhorony pamiatnykiv istorii ta kultury: Postanova № 378. *ZP URSR*, 6, st. 65 [in Ukrainian].

14. *Pro zatverdzhennia Statutu Ukrainskoho tovarystva okhorony pamiatok istorii ta kultury*: Postanova Rady Ministriv URSR vid 24 kvitnia 1986 r. № 154. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=154-86-%EF> (Last accessed: 24.07.2019) [in Ukrainian].

15. *Statut Ukrainskoho tovarystva okhorony pamiatok istorii ta kultury*. (1966). UTOPIK. Respublikanskyi orhanizatsiinyi komitet. K.: Reklama [in Ukrainian].

16. Burkatskyi, L. K. (1970). *Pravova okhorona istoryko-kulturnoi spadshchyny na Ukraini*. K.: Ukrainske tovarystvo okhorony pamiatnykiv istorii ta kultury [in Ukrainian].

17. Plenum Holovnoi rady Ukrainskoho tovarystva okhorony pamiatok istorii ta kultury. (2019). *Statut hromadskoi orhanizatsii «Ukrainske tovarystvo okhorony pamiatok istorii ta kultury»* (zi zminamy) vid 15 liutoho 2019. URL: http://pamjatky.org.ua/?page_id=420 (Last accessed: 24.07.2019) [in Ukrainian].

18. Tytova, O. M., Parkhomenko, M. T., Demydenko, O. O. (Upor.). (2007). *Zberezheni spadshchyna (Ukrainskomu tovarystvu okhorony pamiatok istorii ta kultury – 40 rokiv): Zbirnyk materialiv i dokumentiv / Ukrainske tovarystvo okhorony pamiatok istorii ta kultury, Tsentri pamiatkoznavstva NAN Ukrainy ta UTOPIK*. K. [in Ukrainian].

19. *Tsentri pamiatkoznavstva Natsionalnoi Akademii Nauk Ukrainy i Ukrainskoho tovarystva okhorony pamiatok istorii ta kultury*. URL: https://pamjatky.org.ua/?page_id=10 (Last accessed: 24.07.2019) [in Ukrainian].

20. Verkhovna Rada Ukrainy. (2012). *Pro hromadski obiednannia : Zakon Ukrainy № 4572-VI*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4572-17> (Last accessed: 24.07.2019) [in Ukrainian].

21. Verkhovna Rada Ukrainy. (2000). *Pro okhoronu kulturnoi spadshchyny : Zakon Ukrainy № 1805-III*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1805-14> (Last accessed: 24.07.2019) [in Ukrainian].

22. Verkhovna Rada Ukrainy. (2004). *Pro vnesennia zmin do Zakonu Ukrainy «Pro okhoronu kulturnoi spadshchyny» : Zakon Ukrainy № 2245-IV*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2245-15> (Last accessed: 24.07.2019) [in Ukrainian].

23. Verkhovna Rada Ukrainy. (2004). *Pro okhoronu arkeolohichnoi spadshchyny : Zakon Ukrainy № 1626-IV*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1626-15> (Last accessed: 24.07.2019) [in Ukrainian].

24. *ISOMOS-UKRAINE*. URL: http://icomos-ua.blogspot.com/p/blog-page_5851.html (Last accessed: 24.07.2019) [in Ukrainian].

25. *Statut Ukrainskoho natsionalnogo komitetu Mizhnarodnoi rady z pytan pamiatok i vyznachnykh mist*. URL: <http://icomos-ua.blogspot.com/p/blog-page.html> (Last accessed: 24.07.2019) [in Ukrainian].

26. *Statut Vseukrainskoi hromadskoi orhanizatsii «Ukrainskyi komitet rady muzeiv «IKOM»*. URL: <http://icom.in.ua/stutut-icom-ukrayini/> (Last accessed: 24.07.2019) [in Ukrainian].

27. *ICOM vyslovyv pidtrymku zusyilliam Ukrainy shchodo zakhystu kulturnoi spadshchyny na tymchasovo okupovanii terytorii AR Krym*. 08.11.2017 r. URL: http://195.78.68.75/mcu/control/uk/publish/article?art_id=245300882&cat_id=244913751 (Last accessed: 24.07.2019) [in Ukrainian].

28. *Spilna zaiava Ministerstva kultury Ukrainy, Ukrainskoho natsionalnogo komitetu Mizhnarodnoi rady z pytan pamiatok i vyznachnykh mist (UNK IKOMOS) i Mizhnarodnogo tsentru vyvchennia pytan zberezhenia ta vidnovlennia kulturnykh tsinnosti v Ukraini (IKKROM v Ukraini) shchodo okhorony pamiatky natsionalnogo znachennia «Khanskyi palats», shcho ye skladovoiu obiekta «Istorychne seredovyshche stolytsi krymskykh khaniv v misti Bakhchysarai», yakyi vnesenyi do Poperednogo spysku vsesvitnoi spadshchyny YuNESKO*. 09.07.2018 r. URL: <http://mincult>.

kmu.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=245387779&cat_id=244913751 (Last accessed: 24.07.2019) [in Ukrainian].

29. *Dereviani khramy Ukrainy*. URL: <http://www.derev.org.ua/index.html> (Last accessed: 24.07.2019) [in Ukrainian].

30. *Entsyklopediia pamiatok. Ukraina*. URL: <http://encyclosights.com/> (Last accessed: 24.07.2019) [in Ukrainian].

31. *Zamky i khramy Ukrainy*. URL: <https://castles.com.ua/blacky.html> (Last accessed: 24.07.2019) [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 13 серпня 2019 р.